

Ako je to však možné, že týmto ľuďom sa darí udržiavať ľud vo svojom područí, nútíť ho, aby na nich pracoval a nebúril sa, ba bol presvedčený, že to tak musí byť? Pomáha im to, že ho udržiavajú v nevzdelanosti a ohlupujú ho ideológiou, ktorú si za tým účelom vymysleli a ktorá im hrá do rúk — náboženstvom, hovorí Meslier. Takto sa mu náboženstvo stáva hlavným cieľom výpadov a v protiklade k nemu buduje svoj materialistický svetonázor, ktorý v *Záveti* odhaľuje ľudu, aby ho poučil a pomohol mu tak z jeho bied, postupujúc typicky podľa osvietenských metód. Náboženstvo je blud, výmysel, lož a podvod, opakuje Meslier veľmi často, nepoučiac sa o ňom od svojich materialistických predchodcov ani natoľko, aby ho považoval aspoň za výplod strachu pred „nadprirodzenými“ prírodnými silami. No povedal tu aj veľa múdreho a nového, najmä pokiaľ ide o kritiku novozákonných evanjelií. Poukazuje na množstvo nezrovnalostí v nich a stáva sa tak jedným z predchodcov modernej kritiky biblie. Voltaire vo svojich protibiblických pamfletoch nadväzuje na neho a vo *Filozofickom slovníku* ho miestami iba opakuje. Tak dochádza Meslier k vážnym záverom, že *Nový zákon* písali ľudia, a to ešte hodne nevzdelaní a že Ježiš bol iba človek, ani nie poriadny, ale obyčajný podvodník a šarlatán.

No Meslier nie je len proti náboženstvu, ale proti každému idealizmu vôbec a v polemike s biblickými i filozoficko-idealistickými názorami na boha, dušu, stvorenie atď. dostáva sa na materialistické stanovisko. Hmota je večná, jediná a zdroj pohybu má v sebe samej, prehlasuje.

Je prirodzené, že Meslier nemohol súhlasiť ani s kresťanskou morálkou. Je proti životu, lebo ho popiera a proti ľudskej prirodzenosti, lebo potláča túžbu po pozemskom šťastí, ktorá je v každom človeku. Je zvrátená, no dobre nahráva všetkým tým, ktorí zo sedliaka žijú, lebo im pomáha udržiavať ho v porobe.

Takto dochádza Meslier postupne ku svojim vznešeným ideálom: odstrániť majetkové, rodové a iné rozdiely medzi ľuďmi, odstrániť parazitov spoločnosti, nielenže nepracujúcich, ale šíriacich ešte často ideologický jed (potrebu nižšieho duchovenstva však uznáva), donútiť všetkých k práci, zariadiť, aby všetci mohli užívať spoločne a v pokoji blaho pozemského života, odstrániť vládu tyranu (hoci aj nie vládu vôbec) atď. Ako vidieť, s týmito požiadavkami súhlasíme poväčšine aj dnes, ba nie-

ktoré z nich sa snažíme aj realizovať, pretože sú tiež požiadavkami vedeckého komunizmu. Menej však už súhlasíme s Meslierovou diagnózou niektorých spoločenských nedostatkov a s jeho návrhom na ich terapiu. Meslier ešte nepoznal zákonitosti spoločenského života, a preto nemohol ani podať správny návod na odstránenie jeho nedostatkov. Hlbší vedecký rozbor často nahrádza moralizovaním, páťosom, ba aj nadávkami, čo je u osvietencov bežné. V tomto ho nasledovať nebudeme, no ináč sa s jeho dielom musíme oboznámiť, lebo je nám po viacerých stránkach blízke.

T. Münz

A. ROBERTSON, *RACIONALISMUS V TEORII A PRAXI*.*

Robertsonova publikácia predstavuje súhrn dodatočne upravených článkov a prednášok, ktorých obsahová šírka presahuje rámec jednotnej tematickej línie. Práca netvorí systematicky zostavený celok; obsahuje spolu 22 viac-menej samostatných kapitol, rozdelených podľa užšej tematickej príbuznosti do troch častí. Aj keď ide vcelku o vyslovene filozofickú prácu, jednotlivé témy zasahujú do oblastí viacerých vedných disciplín, zvlášť histórie, psychológie a sociológie.

V prvej časti, nazvanej *Náboženstvo a filozofia*, sú jednotlivé kapitoly venované vyvracaniu rôznych tradíciou udržiavaných „samozrejmych“ predstáv, ktoré prispievajú k zotrvačnosti náboženských a iných idealistických názorov, týkajúcich sa existencie boha, samostatnej duše, náboženskej morálky a iných príbuzných problémov.

Kapitoly druhej časti sú zhrnuté pod spoločný názov *Kresťanstvo a história*. Táto časť tvorí tematicky pomerne najviac ucelený okruh. Hovorí sa v nej najmä o neopodstatnenosti rôznych mýtov, týkajúcich sa vzniku a vývoja kresťanstva a jeho morálnych noriem.

Tretia časť je obsahovo najmenej jednotná. Pod spoločným názvom *Etika a politika* hovorí v nej autor o rôznych aktuálnych ideologických a politických problémoch; dotýka sa tu otázok pokroku, morálky, mieru, civilizácie, slobody, demokracie a pod.

Robertsonovu prácu nemožno hodnotiť jednoznačne. Treba mať predovšetkým na pamäti, že hniha, i keď sa zaoberá problematikou

* Vydalo SNPL, Praha 1960, strán 180.

všeľudského charakteru, je reakciou na anglické pomery so všetkými ich špecifickými črtami, je určená pre súčasnú mentalitu anglického čitateľa. Vidno to okrem iného aj z výberu autorov, s ktorými Robertson polemizuje, resp. ktorými argumentuje. Z týchto skutočností vyplývajú aj niektoré nedostatky knihy. Z tohto hľadiska bolo správne zaradenie rozsiahlej záverečnej hodnotiacej štúdie L. Tomáška.

Medzi nedostatky práce po obsahovej stránke možno okrem nedostatočného, resp. nesprávneho diferencovania niektorých pojmov a občasného zjednodušovania problémov (napr. v kapitole o jestvovaní duše, o propagande a inde) počítať aj častú kompromisnosť a polovičatosť záverov. Na anglické pomery znejú zaiste mnohé autorove formulácie veľmi revolučne, z nášho hľadiska je však v práci veľa nedopovedaného. Treba však mať na zreteli, že autor zrejme aj z taktických príčin ide často cestou menšieho odporu. Polemický, neautoritatívny charakter Robertsonovej argumentácie v mnohých kapitolách spôsobuje, že, ako sa správne poznamenáva v záverečnom slove, kniha zaujme aj odporcov.

Po formálnej stránke nie sú jednotlivé kapitoly na rovnakej úrovni, pokiaľ ide o náročnosť, resp. prístupnosť výkladu; populárny spôsob podania sa strieda s náročnejším vedeckým rozborom, čo konečne vyplýva zo samého charakteru práce. Výraznou prednosťou knihy je vtipný, živý štýl; vidno, že aj „suchú“ filozofickú problematiku možno podať pútavo.

S. Dornič

T. I. OJZERMAN, NEOTOMIZMUS — FILOZOFIA SÚČASNEJ REAKČNEJ BURŽOÁZIE.*

Knížka je venovaná kritickému rozboru reakčného filozofického smeru, ktorý zaujíma v súčasnej buržoáznej filozofii jedno z popredných miest. Neotomizmus ako oficiálna filozofia katolicizmu, priamo podporovaná Vatikánom, má značný vplyv na veriace masy v celosvetovom meradle, zvlášť pre svoju mimoriadne aktívnu publikačnú i pedagogickú činnosť.

Práca má okrem úvodu štyri kapitoly:

* Vydalo vydavateľstvo Osveta, Bratislava 1960, strán 92.

Reakčno-utopistické hlásanie návratu k stredoveku a jeho skutočný sociálny zmysel, Neotomizmus — obrodenie stredovekej filozofie Tomáša Akvinského, Filozofické krédo neotomizmu, Neotomisti — obhajcovia kapitalizmu.

V úvode poukazuje autor na súčasnú úlohu katolicizmu vôbec a neotomizmu zvlášť pri brzdení vedeckého i sociálneho pokroku. Prvá kapitola vysvetľuje, ako a prečo sa neotomizmus vracia k stredovekým ideám; ukazuje, že neotomizmus je zákonitým javom a adekvátnym výrazom súčasnej krízy kapitalizmu. Druhá kapitola rozoberá jednotlivé stránky filozofie Tomáša Akvinského a objaňuje, prečo jeho myšlienky imponujú súčasnej buržoázii. V tretej kapitole odhaľuje autor rafinované, ale vcelku priezračné úsilie stúpencov neotomizmu o „zmierenie“ rozumu s vierou, vedy s náboženstvom a podáva kritický rozbor neotomistickej interpretácie rôznych javov a pojmov z oblasti filozofie a prírodných vied. Posledná kapitola sa zameriava na kritiku sociologických a sociálno-politických koncepcií neotomistov. Zdôrazňuje, že práve v tejto oblasti je neotomizmus zvlášť nebezpečný, pretože sa často zdanlivo stavia na pozície robotníckej triedy a svoje stredoveké jadro zahŕňa frázami o „nových formách“ sociálneho pokroku, o možnosti „strednej cesty“ riešenia triednych rozporov a obratne sa prispôbuje súčasným historickým podmienkam.

Práca, i keď rozsahom nevelká, je aktuálna a zaplná medzeru v našej populárnovedeckej literatúre o súčasných buržoáznych filozofických smeroch na Západe. Je písaná názorne a presvedčivo.

S. D.

J. PRIESTLEY, VYBRANÉ SPISY.*

Touto knihou sa nám dostáva do rúk výbor z diela významného anglického prírodovedca a filozofa z 18. stor. Jozefa Priestleyho (1733 — 1804). Do dejín prírodovedy sa zapísal najmä objavením kyslíka, do dejín filozofie ako materialista, resp. materializujúci deista, nadväzujúci na pokrokové tradície anglického materializmu, na Hobbesa, Tolanda, Hartleya a iných. No okrem filozofických a prírodovedeckých prác sa v tomto výbere stretávame aj s jeho politickými spismi.

* Vydalo SNPL, Praha 1960, strán 447.